

Etapy rozwoju mowy dziecka

Proces rozwoju mowy przebiega etapami i trwa kilka lat. Zanim dziecko nauczy się wyrażać swoje myśli, musi przejść wiele etapów, podczas których stopniowo zdobywa umiejętność koordynowania różnych grup mięśni do wytworzenia mowy artykułowanej. Mówienie jest sprawnością, która kształtuje się wolniej i z większym trudem niż inne sprawności motoryczne. Rozwija się ono zgodnie z dojrzewaniem różnych części aparatu mowy. U wszystkich dzieci rozwój mowy przebiega według tych samych prawideł. Zdrowe, normalnie słyszące i normalnie rozwijające się dziecko przyswaja sobie mowę w ciągu pierwszych 5 – 6 lat.

W rozwoju mowy językoznawcy wyróżniają następujące okresy:

- okres melodii, (0-1),
- okres wyrazu (1-2),
- okres zdania (2-3),
- okres swoistej mowy dziecięcej (3-7).

Okresy te ujmują kolejność pojawiania się głosek w mowie dziecka, co umożliwia organizację i planowanie pracy wspomagającej rozwój dziecka.

Okres melodii trwa od urodzenia do 1 roku życia. Pierwszy krzyk dziecka jest oznaką jego życiowej aktywności, ale również potwierdzeniem funkcjonowania narządów mowy. Początkowo dziecko komunikuje się z otoczeniem za pomocą krzyku.

Matka dość szybko uczy się odczytywać potrzeby dziecka po rodzaju krzyku. Może on sygnalizować dyskomfort spowodowany mokrą pieluszką, głód, zmęczenie, przegrzanie, ból a także pragnienie kontaktu z matką. W miarę nabywania doświadczeń dziecko zaczyna kojarzyć krzyk z przywołaniem bliskiej osoby, a w ten sposób opanowuje pierwszą formę komunikowania się ze światem dorosłych.

W 2 - 3 miesiącu życia dziecko głuży, czyli wydaje specyficzne dźwięki o przypadkowym miejscu artykulacji, które nie mieszczą się w systemie fonologicznym języka. Brzmia jak gli, tli, kli, gla, bli, ebw itp. Głużenie u dzieci jest oznaką dobrego samopoczucia, początkowo ma charakter samorzutny, a następnie pojawia się już jako reakcja na widok bliskiej osoby.

Okolo 6 miesiąca życia dziecko zaczyna gaworzyć, czyli powtarzać dźwięki zasłyszane z otoczenia. Jest to duży krok na drodze rozwoju mowy. Wielką radość sprawia dziecku parskanie, prychanie, powtarzanie szeregu sylab: ma - ma..., ba - ba..., ta - ta..., la - la... Sylaby te nie mają jeszcze dla dziecka konkretnego znaczenia. Gaworzenie dostarcza dziecku nowych wrażeń słuchowych, dzięki którym przekonuje się, że odpowiednie ułożenie narządów mowy powoduje wydawanie odpowiednich dźwięków.

Trzecia faza okresu melodii pojawiająca się okolo 10 miesiąca życia to echolalia. W okresie tym dziecko przejawia tendencję do powtarzania własnych i zasłyszanych słów, które doskonalili metodą prób i błędów. Kojarzenie wielokrotnie powtarzanych dźwięków ze

wskazywaniem odpowiedniej osoby lub przedmiotu prowadzi do wypowiedziania ze zrozumieniem pierwszych słów: mama, tata, baba, lala. Umiejętność tą zdobywa dziecko około 1 roku życia. W słowniku dziecka możemy już zaobserwować samogłoski a, o, u, e, y, i oraz spółgłoski m., p, b, t, d.

Okres wyrazu przypada na drugi rok życia dziecka. Burzliwy rozwój ruchowy dziecka w tym czasie pozwala na intensywne poznawanie otaczającego świata, nazywanie interesujących go przedmiotów i odkrywanie ich cech. Maluch rozumie o wiele więcej słów, wyrażeń i zdań niż jest w stanie samodzielnie wypowiedzieć (mówimy wtedy o słowniku biernym). W okresie tym obok istniejących już samogłosek w mowie dziecka doskonalą się artykulacja spółgłosek: m., p, b, m., t, d, n, k, ś, ć czasem ź, dź. Pozostałe głoski zastępowane są łatwiejszymi o zbliżonym miejscu artykulacji. Charakterystyczną cechą wymowy dziecka w tym okresie jest upraszczanie budowy słów przez określanie nazwy wyrazu jego pierwszą lub ostatnią sylabą (np. miś - mi, daj - da, jeszcze - esce, zobacz - ac, kwiaty - katy, pomidor - midol).

Okres zdania przypada między drugim a trzecim rokiem życia. Jest to czas budowania zdań. Początkowo są to zdania proste, złożone z dwóch lub trzech wyrazów i stopniowo przechodzą w wypowiedzi dłuższe, cztero-pięć wyrazowe. Charakterystycznym zjawiskiem w tym czasie jest „poprawianie” mowy dorosłych, którzy chcąc przypodobać się dziecku mówią do niego spieszoną mową. Świadczy to o różnicowaniu słuchowym prawidłowej i nieprawidłowej wymowy słów znanych dziecku, co jest wyraźnym symptomem rozwoju słuchu fonematycznego.

Dziecko jeszcze nie potrafi poprawnie wymawiać wszystkich głosek, ale słyszy błędy w wypowiedzi i poprawia ją: ne eka, a eka - nie mówi się zeka, tylko rzeka. W tym okresie wypowiada już prawidłowo spółgłoski: p, b, m, f, w, k, g, h, t, d, n, l oraz samogłoski ustne a, o, u, e, y, i, a czasem nosowe: ą, ę. Pod koniec tego okresu pojawia się s, z, c, dz, które wcześniej były zastępowane przez ś, ź, ć, dź. Wymienione głoski nie zawsze są pełnowartościowe, ze względu na małą sprawność narządów artykulacyjnych. Zwłaszcza w trudniejszych zestawieniach, bywają zastępowane głoskami łatwiejszymi o zbliżonym miejscu artykulacji. Mowa dziecka staje się zrozumiała już nie tylko dla najbliższego otoczenia.

Okres swoistej mowy dziecięcej obejmuje swoim zakresem czas pobytu dziecka w instytucji oświatowej jaką jest przedszkole, szkoła. To właśnie w tym okresie ma miejsce intensywny rozwój mowy dziecka, który powinien być stymulowany poprzez środowisko rodzinne, jak i szkolne. Wymowę dziecka wstępującego do przedszkola charakteryzuje już duża umiejętność odtwarzania wszystkich elementów słów.

Dziecko 3 - letnie powinno już wymieniać wszystkie samogłoski ustne oraz nosowe, takie jak: a, o, e, u, i, y, ą, ę. Niektóre z tych samogłosek mogą być jednak zastępowane innymi np.: a-o, e-a, i-y, ale należy zaznaczyć, że jest to odstępstwo związane z niedostatecznie ukształtowaną sprawnością aparatu artykulacyjnego. Dziecko

także powinno wymawiać spółgłoski wargowe: twarde i miękkie (m, m', b, b', p, p'); wargowo zębowe: twarde i miękkie (f, f', v, v') środkowo językowe: ś, ź, ć, dź, ń, k', g', ch'; tylnojęzykowe: k, g, ch; z przedniojęzykowo – zębowych: t, d, n;

z przedniojęzykowo – dźwiękowych: l, l', półsamogłoski: ł, j. Należy jednak przy tym uwzględnić indywidualne predyspozycje oraz własne tempo rozwoju dziecka, które jest cechą rozwojową, a nie patologią. Dlatego też w tym okresie u niektórych dzieci mogą pojawiać się głoski przedniojęzykowo – zębowe takie jak: s, z, c, dz, a czasem już przedniojęzykowo – dźwiękowe takie jak: sz, ź, cz, dź. Ogólnie biorąc, mowa dziecka 3 – letniego cechuje miękkie głoski: s, z, c, dz, sz, ź, cz, dź, które są często wymawiane jak ś, ź, ć, dx; zaś r może być wymawiane jak j lub i; zamiast f występuje ch i odwrotnie.

Dziecko 4 - letnie ma już utrwalone głoski s, z, c, dz i z reguły nie zastępuje już ich szeregiem ciszącym (ś, ź, ć, dź). W tym okresie może pojawić się także głoska r, ale jej brak mieści się w normie rozwojowej i nie powinno budzić niepokoju. Szereg szumiący (sz, ź, cz, dź) może być realizowany jako s, z, c, dz lub jako ś, ź, ć, dź. Mowa dziecka jest jeszcze niedoskonała. Wyrazy czasami są poskracane, głoski mogą być przestawiane, a grupy spółgłoskowe uproszczone.

Dziecko 5 - letnie ma już utrwalone głoski sz, ź, cz, dź, potrafi je powtórzyć w sposób poprawny, choć zdarza się, że w mowie spontanicznej zamienia je jeszcze na s, z, c, dz. Jeśli chodzi o głoskę r, to często pojawia się ona właśnie w tym okresie. Grupy spółgłoskowe mogą sprawić jeszcze dziecku problem, dlatego też mogą być nadal upraszczane.

U dziecka 6 - letniego mowa powinna być opanowana pod względem dźwiękowym. Półroczne opóźnienie przy pojawieniu się poszczególnych głosek są dopuszczalne, przy dłuższych należy zasięgnąć porady logopedy.

Reasumując można wyodrębnić typowe odstępstwa językowe dzieci w wieku 3 – 5 lat. (wg L. Kaczmarka)

- opuszczanie sylaby początkowej lub końcowej np. *palas* (parasol)
- przestawki głosowe np. *emelemtasz* (elementarz)
- tworzenie nowych wyrazów ze skrzyżowania dwóch wyrazów np. *zatelefonić* (zatelefonować i zadzwonić)
- zniekształcenie wyrazu np. *ołompocik* (kompcik)
- formy czasu teraźniejszego np. *ja nie plake*
- formy czasu przeszłego np. *usiudłam*
- rozkaźnik np. *placowej* (pracuj)
- bezokolicznik np. *chce mi się śpić*

Podsumowanie

Rozwój mowy nie u wszystkich dzieci przebiega jednakowo: u jednych szybciej, i te dzieci zaczynają mówić wcześniej, u innych zaś wolniej, co przejawia się późniejszymi początkami mowy i wolniejszym przyswajaniem sobie wymowy pewnych głosek. Różna może być kolejność pojawiania się poszczególnych głosek w trakcie rozwoju mowy. Stopień rozwoju mowy w danym momencie zależy od różnych czynników; wpływ środowiska, zdolności pedagogiczne rodziców oraz psychofizyczny rozwój dziecka należą do najważniejszych.

Bibliografia

1. I. Styczek „Logopedia”. Warszawa 1980,
2. G. Demelowa, „Elementy Logopedii”. WSiP Warszawa 1979,
3. L. Kaczmarek, „Nasze dziecko uczy się mowy”. Lublin 1966,